

**ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΕΛΙΑΜΕΠ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

**9.
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ**

Γιώργος Παγουλάτος
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δημήτρης Μπουρίκος
Υποψήφιος Διδάκτορας
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Πανεπιστήμιο Αθηνών

**ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2006**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ελληνικές πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες παρουσιάζουν σημαντική υστέρηση σε σχέση με τις αντίστοιχες βιβλιοθήκες χωρών της ΕΕ. Σημαντικό πρόβλημα είναι η ύπαρξη πολλών τμηματικών βιβλιοθηκών με αυξημένο βαθμό διασποράς στο χώρο. Η παροχή αποτελεσματικών υπηρεσιών σύγχρονης βιβλιοθήκης απαιτεί την ύπαρξη ενιαίων βιβλιοθηκών για την καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας. Υπάρχουν προβλήματα στη διαδικτύωση των ελληνικών πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών μεταξύ τους και τη λειτουργία του διαδανεισμού. Οι αναλογίες χρηστών και θέσεων εργασίας (ανάγνωσης, μελέτης, κλπ) είναι καλές σε ό,τι αφορά τους διαθέσιμους υπολογιστές στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, ωστόσο και εδώ οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των πανεπιστημίων είναι μεγάλου εύρους. Τα κεντρικά και παλαιότερα πανεπιστήμια τείνουν να καταγράφουν επιδόσεις καλύτερες του μέσου όρου σε σχέση με τα περιφερειακά πανεπιστήμια. Ο ρόλος των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών διεθνώς από τη δεκαετία του 1990 μετατρέπεται πλέον από υποστηρικτικός της εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας των Πανεπιστημίων σε συμμετοχικό υπό διάφορα οργανωτικά σχήματα, περιλαμβάνοντας την παροχή απομακρυσμένης πρόσβασης και τη συμβολή των ψηφιακών βιβλιοθηκών στη δια βίου εκπαίδευση. Τα τελευταία χρόνια, κυρίως με κοινοτική χρηματοδότηση, έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της ηλεκτρονικής πρόσβασης σε βιβλιογραφικές βάσεις, ηλεκτρονικά περιοδικά, βιβλία και λεξικά, και του συνολικού τεχνολογικού εκσυγχρονισμού των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών (HEAL-Link, Μονάδα Ολικής Ποιότητας των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ARTEMIS, κλπ).

Το υπάρχον σύστημα δωρεάν διανομής καινούριων συγγραμμάτων στους φοιτητές έχει πολλά μειονεκτήματα, είναι δαπανηρό, και σε μεγάλο βαθμό ευθύνεται για την προώθηση συχνά πρόχειρων και παρωχημένων συγγραμμάτων των ίδιων των διδασκόντων, σε βάρος ποιοτικά καλύτερων εναλλακτικών. Χωρίς να καταργείται η βάση της δωρεάν διανομής, ιδίως στους φοιτητές χαμηλότερου οικογενειακού εισοδήματος, το σύστημα πρέπει να εμπλουτιστεί με περισσότερες δυνατότητες επιλογής, ώστε να αναδεικνύεται η κριτική αμφισβήτηση και ο πλουραλισμός που είναι σύμφυτοι με τη διαδικασία της επιστημονικής γνώσης. Εξετάζονται τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα εναλλακτικών λύσεων στο ζήτημα του καθεστώτος διανομής πανεπιστημιακών συγγραμμάτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	1
1. Πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες και ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό	5
1.1. Πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες: βασικοί δείκτες.....	5
1.2. Σύγχρονες εξελίξεις στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες: προς την ψηφιοποίηση και τα δίκτυα	10
2.1. Το πρόβλημα με το παρόν σύστημα διανομής πανεπιστημιακών συγγραμμάτων.....	13
2.2. Πιθανή προτεινόμενη λύση και στόχοι της μεταρρύθμισης.....	22
2.3. Προς ένα νέο σύστημα: συμπληρωματικές (όχι εναλλακτικές) λύσεις.....	25
2.4. Πλεονεκτήματα του προτεινόμενου συστήματος.....	28
Βιβλιογραφικές αναφορές	33

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1.1. Χρήση και χρήστες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα, 2004.....	9
Πίνακας 2.1. Δαπάνες για συγγράμματα ανά ενεργό φοιτητή (ακαδημαϊκό έτος 2003-2004)	16
Διάγραμμα 2.1. Δαπάνες για συγγράμματα ανά ενεργό σπουδαστή (ακαδημαϊκό έτος 2003-2004)	17

1. Πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες και ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό

1.1. Πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες: βασικοί δείκτες

Μια από τις γνωστότερες αδυναμίες των ελληνικών πανεπιστημίων είναι η ελλιπής και ανεπαρκής υποδομή βιβλιοθηκών. Η αδυναμία αυτή αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία σήμερα λόγω του ρόλου του πανεπιστημίου στην έρευνα και την παραγωγή καινοτομίας, τη σύνδεσή του με την τοπική και περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, καθώς και την ανάγκη συμμετοχής των διδασκόντων και των φοιτητών στο νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον (ευρωπαϊκός χώρος ανώτατης εκπαίδευσης).

Οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες παρουσιάζουν σημαντική υστέρηση σε σχέση με τις αντίστοιχες βιβλιοθήκες χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Διευθυντής της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων «η υστέρηση των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών φαίνεται με ορισμένους χαρακτηριστικούς δείκτες, εύκολα ορατούς από τον καθένα: οι ανά φοιτητή ή μέλος του διδακτικού προσωπικού δαπάνες βιβλιοθήκης είναι κατά πολύ μικρότερες, το προσωπικό είναι πολύ περιορισμένο, η προσφορά υπηρεσιών δεν είναι η αναμενόμενη, οι χώροι που διατίθενται είναι ελλιπείς, η χρήση των βιβλιοθηκών –ιδιαίτερα από τους φοιτητές—είναι περιορισμένη, κ.ά.» (Βλ. αναλυτικά www.lib.duth.gr/med/sin2.html).

Ένα σημαντικό πρόβλημα των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών είναι η ύπαρξη πολλών τμηματικών βιβλιοθηκών με αυξημένο βαθμό διασποράς τους στο χώρο. Η παροχή αποτελεσματικών υπηρεσιών σύγχρονης βιβλιοθήκης απαιτεί την ύπαρξη ενιαίων βιβλιοθηκών για τη μέγιστη δυνατή φυσική ενοποίηση και λειτουργία της βιβλιοθήκης σε ενιαίο χώρο. Η επίτευξη οικονομιών κλίμακας (π.χ., εξοικονόμηση πόρων από τις δαπάνες ενοικίων για πάρα πολλές τμηματικές βιβλιοθήκες) θα μπορούσε να ενισχύσει οικονομικά τις δαπάνες δράσεων με πολλαπλά οφέλη για τη λειτουργία των βιβλιοθηκών και των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Τέτοια οφέλη θα ήσαν η καταβολή του κόστους για ενιαίες συνδρομές περιοδικών, η χρηματοδότηση της κατάρτισης του προσωπικού στις σύγχρονες τεχνολογίες και απαιτήσεις μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, η διοργάνωση σεμιναρίων για τους διδάσκοντες και τους φοιτητές, κλπ.

Δεδομένης της συγκέντρωσης πολλών πανεπιστημίων στο λεκανοπέδιο της Αττικής, η επίτευξη οικονομιών κλίμακας είναι θέμα άμεσης προτεραιότητας. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ) διαθέτει έξι κεντρικές βιβλιοθήκες που συγκροτούνται από 47 επιμέρους βιβλιοθήκες τμημάτων και σπουδαστηρίων (βλ. www.lib.uoa.gr). Μόνο η Σχολή Νομικών, Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών απαρτίζεται από 14 επιμέρους βιβλιοθήκες σε ανεξάρτητα κτίρια ή χώρους των τμημάτων.

Σε πολλές από αυτές δεν υπάρχουν φωτοτυπικά μηχανήματα, ο αριθμός των ηλεκτρονικών υπολογιστών είναι ανεπαρκής (βιβλιοθήκες με έναν υπολογιστή) και το λιγοστό προσωπικό μάλλον καλείται να έχει διοικητικό ρόλο παρά υποστηρικτικό προς τις ερευνητικές ανάγκες διδασκόντων και φοιτητών. Η κατάτμηση αυτή δεν ευνοεί τη διεπιστημονικότητα και δημιουργεί αντικίνητρο σε πολλούς φοιτητές για να τις επισκεφτούν. Η εξοικονόμηση πόρων από συνδρομές και μονογραφίες θα ήταν κάτι παραπάνω από εμφανές σε μία ενιαία βιβλιοθήκη. Τα παραδείγματα των υπολοίπων πανεπιστημίων της Αττικής (Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πάντειο, Γεωπονικό, Χαροκόπειο, Πειραιώς) είναι ενδεικτικά των οικονομιών κλίμακας που θα μπορούσαν, με μια ορθολογικότερη χωροταξική οργάνωση των βιβλιοθηκών, να επιτευχθούν.

Οικονομίες κλίμακας όμως μπορούν να επιτευχθούν και μέσω συνεργιών μεταξύ των διαφόρων πανεπιστημίων της Αττικής. Υπάρχει η ανάγκη συντονισμού των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο μέγιστος βαθμός συνεργασίας και πολλαπλών ωφελειών για τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Επιβάλλεται η ύπαρξη ενός δικτύου διαδανεισμού μεταξύ των βιβλιοθηκών των πανεπιστημίων. Είναι παράλογο ο φοιτητής του Πανεπιστημίου Αθηνών να μην μπορεί να δανειστεί βιβλία από τις βιβλιοθήκες των άλλων πανεπιστημίων της Αττικής λόγω απουσίας σύμβασης διαδανεισμού. Από τις επιτόπιες επισκέψεις της ερευνητικής ομάδας του ΕΛΙΑΜΕΠ σε πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες κατατείνουμε στο συμπέρασμα πως η εξυπηρέτηση είναι πολύ καλύτερη στις ενιαίες βιβλιοθήκες σε σχέση με τις βιβλιοθήκες Τμημάτων ή Σπουδαστηρίων, όπου η εξυπηρέτηση φοιτητών άλλων σχολών αντιμετωπίζεται με αδιαφορία ή ακόμα και «εχθρική» διάθεση λόγω της έλλειψης προσωπικού και υποδομών.

Τα στοιχεία της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (www.mopab.gr) αποκαλύπτουν την ύπαρξη σημαντικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των ελληνικών πανεπιστημίων. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην τελευταία

έκθεση της Μονάδας για το 2004, η αναλογία εγγεγραμμένων χρηστών και διαθέσιμων Η/Υ για τους χρήστες είναι 220:1 (βλ. Πίνακα 1.1 που ακολουθεί). Η καλύτερη αναλογία εγγεγραμμένων χρηστών και Η/Υ συναντάται στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ένας Η/Υ για 38 χρήστες) και ακολουθούν το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και το Ιόνιο Πανεπιστήμιο (41 και 77 χρήστες ανά Η/Υ αντιστοίχως). Μεταξύ των πανεπιστημίων με τις χειρότερες αναλογίες βρίσκονται κεντρικά και περιφερειακά πανεπιστήμια. Στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων αντιστοιχούν 1219 χρήστες για κάθε Η/Υ και στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας 1199 χρήστες ανά Η/Υ (ωστόσο το πανεπιστήμιο αυτό ιδρύθηκε πολύ πρόσφατα). Η σχετική αναλογία στο Πάντειο είναι επίσης πολύ μεγάλη, 710 χρήστες ανά Η/Υ. Γενικά, τα κεντρικά και παλαιότερα πανεπιστήμια της χώρας έχουν αναλογίες καλύτερες του μέσου όρου σε σχέση με τα νέα και περιφερειακά πανεπιστήμια.

Οι αναλογίες χρηστών και θέσεων εργασίας (ανάγνωσης και μελέτης στις βιβλιοθήκες) είναι πολύ καλύτερες σε σχέση με τους διαθέσιμους υπολογιστές. Ωστόσο και εδώ οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των πανεπιστημίων είναι μεγάλου εύρους (βλ. Πίνακα 1.1.). Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην τελευταία έκθεση της Μονάδας για το 2004, η αναλογία εγγεγραμμένων χρηστών και διαθέσιμων θέσεων εργασίας είναι 16:1. Οι καλύτερες αναλογίες συναντώνται στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (3:1), στο ΕΚΠΑ (8:1), στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (9:1) και στα Πανεπιστήμια Πελοποννήσου και Ιωαννίνων (10:1). Οι χειρότερες επιδόσεις καταγράφονται στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς (109:1), στο Πολυτεχνείο Κρήτης (69:1) και στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου (47:1). Και εδώ, με εξαίρεση το Πανεπιστήμιο Πειραιά, τα κεντρικά και παλαιότερα πανεπιστήμια καταγράφουν επιδόσεις καλύτερες του μέσου όρου σε σχέση με τα περιφερειακά πανεπιστήμια.

Καταληκτικά, τα στοιχεία της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών καταδεικνύουν τις σημαντικές ελλείψεις των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών σε Η/Υ. Οι ελλείψεις αυτές συνεπάγονται εμπόδια στην παρεχόμενη εκπαίδευση και περιορισμούς στην έρευνα. Η διαφοροποίηση δε μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών πανεπιστημίων, με τα τελευταία να αντιμετωπίζουν σημαντικότερα προβλήματα πρόσβασης, συμβάλλει στην περιορισμένη θετική επίδραση των πανεπιστημίων στις περιφερειακές οικονομίες των περιοχών της χώρας όπου βρίσκονται, αλλά και στην παραγωγή αποφοίτων με λιγότερες δεξιότητες. Δεδομένης της σημασίας τόσο της περιφερειακής ανάπτυξης όσο και της αναβάθμισης των δεξιοτήτων των φοιτητών για την

ομαλή επιστημονική και εργασιακή εξέλιξή τους, απαιτείται ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας εθνικής πολιτικής για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες με ενίσχυση της σχετικής χρηματοδότησης και επίτευξη οικονομικών κλίμακας και συνεργιών.

Πίνακας 1.1. Χρήση και χρήστες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα, 2004

ΑΕΙ	Εγγεγραμμένοι χρήστες (1)	Διαθέσιμοι Η/Υ για τους χρήστες (2)	Θέσεις εργασίας για τους χρήστες (3)	Χρήστες ανά Η/Υ (αναλογία 1/2)	Χρήστες ανά θέση εργασίας (αναλογία 1/3)
ΑΣΚΤ	947	7	75	135	13
ΑΠΘ	19799	143	1695	138	12
ΓΠΑ	461	12	150	38	3
ΔΠΘ	7196	43	420	167	17
ΕΚΠΑ	11063	63	1373	175	8
ΕΜΠ	10321	12	780	860	13
ΕΑΠ	2000	4	50	500	40
ΙΟΝΙΟ	1615	21	75	77	21
ΟΠΑ		25	200		
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ	1070	4	116	267	9
ΑΙΓΑΙΟΥ	8822	17	187	518	47
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2399	2	70	1199	34
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	6853	12	232	571	29
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	8534	7	809	1219	10
ΚΡΗΤΗΣ	12310	113	676	108	18
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	5880	22	310	267	19
ΠΑΤΡΩΝ	23679	85	750	278	31
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	984	9	9	109	109
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	290	7	30	41	10
ΠΑΝΤΕΙΟ	13500	19	325	710	41
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	2748	11	40	249	69
ΣΥΝΟΛΟ ΑΕΙ	140471	638	8372	220	16

Πηγή: Μονάδα Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (2004), σ. 59-60

1.2. Σύγχρονες εξελίξεις στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες: προς την ψηφιοποίηση και τα δίκτυα

Ο ρόλος των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών διεθνώς από τη δεκαετία του 1990 έχει πλέον μετατραπεί από υποστηρικτικός της εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας των πανεπιστημίων σε συμμετοχικό υπό διάφορα οργανωτικά σχήματα. Αυτό περιλαμβάνει τη λειτουργική αναδόμηση των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, καθώς και την αναζήτηση του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, που προσφέρεται και αναπτύσσεται πλέον σε ηλεκτρονική μορφή. Προοπτικά και σε αυξανόμενο βαθμό, η δραστηριότητα των βιβλιοθηκονόμων θα επεκτείνεται στη δημιουργία ηλεκτρονικών καταλόγων «υλικού» και την ανάπτυξη «μηχανισμών» για τον εντοπισμό των κατάλληλων, υποστηρικτικών για τη διδασκαλία, πηγών (Παπάζογλου, 2006α). Η πρόσφατη χρηματοδότηση των ελληνικών πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών από τα ΕΠΕΑΕΚ I και II έχει επιτρέψει την ανάπτυξή τους προς την παραπάνω κατεύθυνση. Οι υπηρεσίες τους προς τους χρήστες-μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας θα αφορούν σε αυξανόμενο βαθμό τη δημιουργία ηλεκτρονικού υλικού για προπτυχιακά μαθήματα, ανάπτυξη ηλεκτρονικών βιβλίων, μεταφορά πληροφοριών σε ψηφιακή μορφή και πλήρη ψηφιοποίηση λειτουργιών, όπως ο διαδανεισμός, απαντήσεις σε απορίες χρηστών, κτλ. (Παπάζογλου, 2006α).

Η παροχή απομακρυσμένης πρόσβασης και η συμβολή των ψηφιακών βιβλιοθηκών στη δια βίου εκπαίδευση εντάσσεται στα πλαίσια του συνεχιζόμενου χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο συνιστά την πρώτη στην Ελλάδα περίπτωση προσφοράς προγραμμάτων εκπαίδευσης από απόσταση. Πρόκειται για μια πρακτική που λειτουργεί ήδη επί τουλάχιστον μισό αιώνα σε χώρες όπως η Γαλλία, Βρετανία και Σουηδία. Πολλά ευρωπαϊκά πανεπιστήμια παρέχουν προ πολλού προγράμματα σπουδών από απόσταση. Η μετάβαση από την έντυπη πληροφορία στην παράλληλη χρήση ηλεκτρονικής πληροφόρησης έχει μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης, μαζί με την επέκταση του ποσοστού των χρηστών του διαδικτύου και την εξέλιξη των τηλεπικοινωνιών (συμπεριλαμβανομένων ασύρματων και δορυφορικών) προς την κατεύθυνση ταχύτερης και φθηνότερης σύνδεσης.

Μια σημαντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια αποτέλεσε η δημιουργία του HEAL-Link (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών), όπως είναι η ηλεκτρονική ονομασία της κοινοπραξίας των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, η οποία αποτελείται από 37 Ελληνικά Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (22 ΑΕΙ και 15 ΤΕΙ), την Ακαδημία Αθηνών, την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, το Πανεπιστήμιο Κύπρου και 21 Ερευνητικά Ιδρύματα της χώρας. Μέσω της HEAL-Link παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης στο πλήρες κείμενο σε 7.500 τίτλους περιοδικών από 18 εκδότες καθώς και πρόσβαση σε βιβλιογραφικές βάσεις, ηλεκτρονικά βιβλία και λεξικά. Δημιουργήθηκε επίσης η Μονάδα Ολικής Ποιότητας των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, με βασικό σκοπό την ανάλυση, επεξεργασία και διάδοση στατιστικών πληροφοριών για τις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες (βλ. αναλυτικά www.mopab.gr). Επίσης, δημιουργήθηκε το διαπανεπιστημιακό σύστημα ψηφιακής βιβλιοθήκης για την ηλεκτρονική τεκμηρίωση της σύγχρονης ελληνικής «γκρίζας» βιβλιογραφίας, ΑΡΤΕΜΙΣ, με σκοπό τη συστηματική αρχειοθέτηση και διάδοση της πνευματικής παραγωγής των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας (διπλωματικές, μεταπτυχιακές και διδακτορικές εργασίες, σημειώσεις διδασκαλίας, κ.α.) με τη βοήθεια της τεχνολογίας των ψηφιακών βιβλιοθηκών.

Και η λειτουργία των παραπάνω δεν είναι απαλλαγμένη από τα προβλήματα νομικού φορμαλισμού και γραφειοκρατίας που μαστίζουν την καθημερινότητα του ελληνικού πανεπιστημίου. Κατά το χρόνο συγγραφής αυτής της μελέτης (Απρίλιος 2006), εδώ και αρκετές εβδομάδες, η δυνατότητα ηλεκτρονικής πρόσβασης μέσω HEAL-Link σε ένα μεγάλο αριθμό περιοδικών που ανήκουν στον Elsevier (έναν από τους μεγαλύτερους παγκοσμίως ακαδημαϊκούς εκδοτικούς οίκους) έχει παγώσει, διότι ο αρμόδιος πάρεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, και παρότι το σχετικό κονδύλι από πλευράς Υπουργείου είχε εγκριθεί, ακύρωσε τη διαδικασία με το επιχείρημα ότι δεν είχε γίνει διαγωνισμός, όπως ο νόμος προβλέπει. Για όποιον γνωρίζει τον αναντικατάστατο χαρακτήρα των κεντρικών επιστημονικών περιοδικών που εκδίδονται από τους μεγάλους διεθνείς ακαδημαϊκούς οίκους, η ιδέα της διενέργειας «διαγωνισμού» φαντάζει σχεδόν εξωπραγματική.

Σημαντική επίσης είναι η ψηφιακή συνεργασία των βιβλιοθηκών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δράση που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο του 3^{ου} ΚΠΣ (2000-2006)¹. Συγκεκριμένα, έχει αναπτυχθεί μία πύλη πρόσβασης για τον εντοπισμό των διαθέσιμων βιβλίων, περιοδικών και άλλου υλικού στους καταλόγους των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Η ψηφιακή συνεργασία των βιβλιοθηκών επιτρέπει την εξοικονόμηση πόρων και την άμεση πληροφόρηση των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας για βιβλιογραφικές πηγές σε όλη τη χώρα.

---

¹ Βλέπε αναλυτικά <http://zephyr.libb.uoc.gr> .

2. Πανεπιστημιακά Συγγράμματα ²

2.1. Το πρόβλημα με το παρόν σύστημα διανομής πανεπιστημιακών συγγραμμάτων

Σήμερα προβλέπεται η διανομή ενός και μοναδικού συγγράμματος ανά μάθημα. Σε ορισμένες, δικαιολογημένες περιπτώσεις επιτρέπεται η διανομή και δεύτερου, συμπληρωματικού συγγράμματος για το ίδιο μάθημα, εφόσον δεν καλύπτεται η ύλη από το πρώτο και κύριο σύγγραμμα.

Η διανομή ενός συγγράμματος ανά μάθημα είναι μια ακριβή και γραφειοκρατική διαδικασία. Η διαδικασία αυτή αφενός μεν εθίζει τους φοιτητές σε μια αντίληψη για το βιβλίο παρόμοια με εκείνη του λυκείου (αποστήθιση ενός βιβλίου) και αφετέρου διευκολύνει την σύμπληξη προβληματικών σχέσεων μεταξύ εκδοτών, δημόσιων υπαλλήλων (μελών των αρμόδιων επιτροπών) και διδασκόντων - συγγραφέων των διανεμόμενων συγγραμμάτων.

Το υπάρχον σύστημα σε μεγάλο βαθμό ευθύνεται για τη μονοπωλιακή διανομή στους φοιτητές, σε ορισμένες περιπτώσεις, πρόχειρων και παρωχημένων συγγραμμάτων των ίδιων των διδασκόντων, σε βάρος ποιοτικά καλύτερων εναλλακτικών. Έχει μάλιστα υποστηριχθεί πως το υπάρχον σύστημα επιτρέπει την ευδοκίμηση παράνομων δραστηριοτήτων υπεξαίρεσης δημόσιων πόρων μέσω της υπερκοστολόγησης των συγγραμμάτων. Αποτελεί δε η παραπάνω πρακτική ένα από τα πεδία χρονοβόρων δικαστικών διενέξεων στις οποίες εμπλέκεται η πανεπιστημιακή κοινότητα με αρνητικές συνέπειες για τη λειτουργία και το κύρος των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων³.

Έχει τονιστεί από πολλούς πόσο αντιεπιστημονική είναι η κοινωνικοποίηση των φοιτητών στην ιδέα ότι η γνώση ενός γνωστικού αντικειμένου περιορίζεται σε ένα βιβλίο, ότι μάθηση σημαίνει αποστήθιση του περιεχομένου του ενός βιβλίου και ότι είναι βαθμοθηρικά χρήσιμο να προσαρμόζεται κανείς προς τις απόψεις του διδάσκοντος, αν μάλιστα τυχαίνει να είναι και ο συγγραφέας του διανεμόμενου βιβλίου.

---

² Το τμήμα αυτό της μελέτης έχει ωφεληθεί από τα εύστοχα σχόλια του Αποστόλη Δημητρόπουλου.

³ Βλέπε χαρακτηριστικά για τα προβλήματα δικαστικών διενέξεων στο πεδίο των συγγραμμάτων και των κατηγοριών για απάτες και υπερκοστολογήσεις στο:

www.ntua.gr/posdep/concrete/SYGGRAMMATA/sygggrammata.htm.

Επίσης έχει σημειωθεί από πολλούς ότι το παρόν σύστημα είναι σπάταλο και ακριβό. Οι δαπάνες για την προμήθεια επιστημονικών συγγραμμάτων και βοηθημάτων για τους σπουδαστές των ελληνικών πανεπιστημίων θα συγκεντρώσουν πόρους της τάξης των 36.680.000 ευρώ το 2006 (Προϋπολογισμός 2006). Καταγράφεται μία αύξηση των σχετικών δαπανών 5,7% σε σχέση με τις δαπάνες του 2005 (34.700.000 ευρώ: Προϋπολογισμός 2005).⁴ Οι παραπάνω πόροι υπερβαίνουν τους ετήσιους πόρους που διατίθενται για τη μισθοδοσία του έκτακτου διδακτικού προσωπικού (28.500.000 ευρώ το 2006) ή τις δαπάνες για τη φοιτητική μέριμνα (26.850.000 ευρώ το 2006). Συνολικά, οι δαπάνες για τα συγγράμματα αντιπροσωπεύουν το 17,5% των συνολικών επιχορηγήσεων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας για την κάλυψη λειτουργικών δαπανών το 2006 (210 εκατομμύρια ευρώ).

Η επεξεργασία στοιχείων για τις δαπάνες για συγγράμματα ανά πανεπιστήμιο και η συσχέτισή τους με το μερίδιο του κάθε πανεπιστημίου στο σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών (στοιχεία Υπουργείου Εθνικής Παιδείας για το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004) μας οδηγεί σε δύο βασικές διαπιστώσεις:

α) ύπαρξη θετικής συσχέτισης δαπανών για συγγράμματα και αριθμού εγγεγραμμένων φοιτητών και

β) ύπαρξη αποκλίσεων και διαφοροποιήσεων των πανεπιστημίων της χώρας μεταξύ ποσοστών δαπανών και μεριδίου εγγεγραμμένων φοιτητών. Συγκεκριμένα, τα Πανεπιστήμια Αθηνών (ΕΚΠΑ) και Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) συγκεντρώνουν το 49,7% των σχετικών δαπανών και το 53% των εγγεγραμμένων φοιτητών (στοιχεία ακαδημαϊκού έτους 2003-2004). Ωστόσο, το Πανεπιστήμιο Αθηνών λαμβάνει μερίδιο δαπανών για συγγράμματα μικρότερο του μεριδίου του στο σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών (26,7% των δαπανών και 29,05% των φοιτητών). Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης λαμβάνει το μερίδιο 7% των δαπανών για συγγράμματα όταν το σχετικό μερίδιό του στο σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών δεν ξεπερνά το 4,8%. Το ίδιο ισχύει και για το Πανεπιστήμιο Πειραιά με μερίδια 5,9% και 4,8% αντίστοιχα. Αντιθέτως, πανεπιστήμια που λαμβάνουν χαμηλότερα ποσοστά δαπανών για συγγράμματα σε σύγκριση με το μερίδιό

---

⁴ Βλέπε αναλυτικότερα Προϋπολογισμούς 2005 και 2006 (www.mof-glκ.gr).

τους στο σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών είναι τα Πολυτεχνεία της χώρας (ΕΜΠ, Κρήτης).

Δεδομένων των μεγάλων ποσοστών ανενεργών φοιτητών, θα ήταν σκόπιμο να δούμε την κατανομή των δαπανών για συγγράμματα ανά ενεργό φοιτητή (ο φοιτητής που βρίσκεται στα προβλεπόμενα εξάμηνα σπουδών) και τυχόν αποκλίσεις μεταξύ των ελληνικών πανεπιστημίων. Η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων για το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004 καταδεικνύει ότι δαπανήθηκαν στο σύνολο των ελληνικών πανεπιστημίων 168 ευρώ ανά ενεργό φοιτητή για συγγράμματα (βλ. Πίνακα 2.1. και Διάγραμμα 2.1 που ακολουθούν). Οι μεγαλύτερες δαπάνες ανά ενεργό φοιτητή καταγράφονται στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο (692 ευρώ) και οι ελάχιστες στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (9 ευρώ). Σχετικά υψηλότερες δαπάνες καταγράφονται στα οικονομικά πανεπιστήμια της χώρας (ΟΠΑ, Πειραιά, Μακεδονίας).

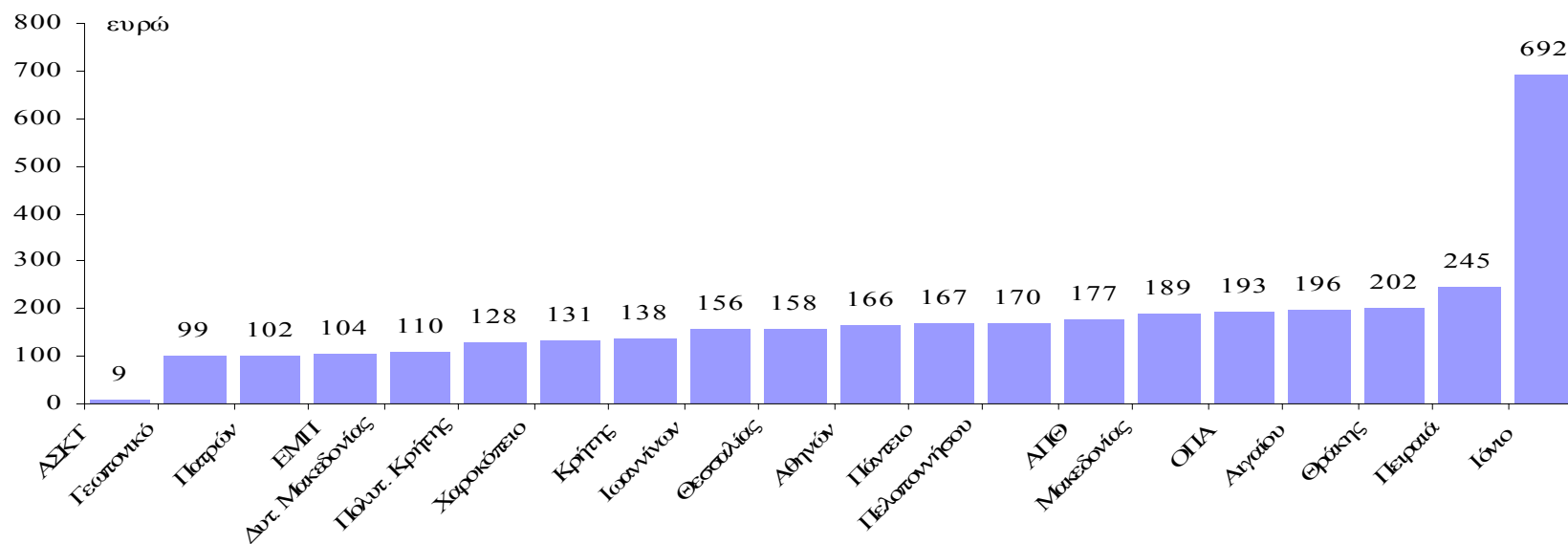
Πίνακας 2.1. Δαπάνες για συγγράμματα ανά ενεργό φοιτητή (ακαδημαϊκό έτος 2003-2004)

ΑΕΙ	Ενεργοί φοιτητές	Δαπάνες για συγγράμματα (ευρώ)	Δαπάνες για συγγράμματα ανά ενεργό φοιτητή (ευρώ)
ΑΣΚΤ	836	7109	9
Γεωπονικό	2133	210323	99
Πατρών	14346	1470579	102
ΕΜΠ	9453	985735	104
Δυτικής Μακεδονίας	1673	183436	110
Πολυτεχνείο Κρήτης	1715	219387	128
Χαροκόπειο	718	94061	131
Κρήτης	7819	1080630	138
Ιωαννίνων	9486	1480001	156
Θεσσαλίας	5472	865749	158
Αθηνών	53436	8856667	166
Πάντειο	8576	1432810	167
Πελοποννήσου	478	81291	170
ΑΠΘ	42491	7535087	177
Μακεδονίας	5422	1024869	189
ΟΠΑ	7026	1354674	193
Αιγαίου	5937	1162288	196
Θράκης	11572	2340419	202
Πειραιά	8076	1976120	245
Ιόνιο	1174	812483	692
Σύνολο	197848	33173718	168

Πηγή: Δική μας επεξεργασία στοιχείων του ΥΠΕΠΘ

Διάγραμμα 2.1. Δαπάνες για συγγράμματα ανά ενεργό σπουδαστή (ακαδημαϊκό έτος 2003-2004)

Πηγή:
Επεξεργασία στοιχείων
ΥΠΕΠΘ

Ίσως δεν έχει συζητηθεί εκτενώς το είδος των πολιτικών ανακλαστικών που δημιουργούνται στον νεαρό πολίτη, τον φοιτητή, ο οποίος γίνεται κάτοχος ενός και μοναδικού συγγράμματος ανά μάθημα. Ήδη από το πρώτο εξάμηνο των σπουδών του, ο φοιτητής εθίζεται στη λογική της κρατικής παροχής, δηλαδή του δωρεάν διανεμόμενου συγγράμματος, που, ακριβώς επειδή διανέμεται δωρεάν, καταλήγει στα μάτια του φοιτητή να έχει μηδενική αξία.

Το καθεστώς της δωρεάν παροχής πανεπιστημιακών συγγραμμάτων συμβάλλει στην εδραίωση μιας στρεβλής πεποίθησης ότι οι δημόσιοι πόροι είναι περίπου απεριόριστοι (“no budget constraint”), εφόσον το κράτος μπορεί να χρηματοδοτεί αφειδώς ολοκαίνουργα συγγράμματα που με τη διανομή τους καθίστανται αυτομάτως ιδιοκτησία του φοιτητή. Ο φοιτητής ιδιοποιείται το σύγγραμμα και μπορεί να το μεταχειριστεί όπως του αρέσει, συμπεριλαμβανομένου του να το καταστρέψει. Αυτή η σπάταλη κρατικιστική παράδοση ενθαρρύνει γενικότερα συμπεριφορές περιφρόνησης όσων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών παρέχονται από το κράτος.

Με βάση τα δεδομένα του προβλήματος, θα μπορούσαν να προταθούν –θεωρητικά τουλάχιστον—οι εξής εναλλακτικές λύσεις:

***Λύση 1:** Η διατήρηση του status quo, αλλά με επιπλέον προώθηση συμπληρωματικής ή πολλαπλής βιβλιογραφίας, και ηλεκτρονικού υλικού.* Πλεονέκτημα αυτής της λύσης είναι ότι αποδυναμώνει σημαντικά τις επιπτώσεις του μοναδικού συγγράμματος. Το κύριο μειονέκτημα της λύσης αυτής είναι προφανώς το δημοσιονομικό της κόστος, σε συνδυασμό με τα επιχειρήματα σχετικά με τη δωρεάν παροχή καινούριων βιβλίων, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.

***Λύση 2:** Όλοι οι φοιτητές να αγοράζουν οι ίδιοι τα συγγράμματά τους.* Κάποιος ερχόμενος από ένα Πανεπιστήμιο του εξωτερικού, ή ίσως από τον Άρη, μη εξοικειωμένος με την ελληνική πραγματικότητα, πιθανώς θα θεωρούσε τη λύση αυτή λογική και ρεαλιστική. Όμως, η αποτελεσματικότητα μιας μεταρρύθμισης κρίνεται και από τη σχέση της με το καθεστώς που επιχειρεί να μεταρρυθμίσει. Συχνά στις δημοκρατίες, ακραίες ρήξεις και ανατροπές όχι απλώς αυτοϋπονομεύθηκαν αλλά και αυτοκαταργήθηκαν στην πορεία, ακριβώς διότι αγνόησαν το νόμο της πολιτικοκοινωνικής βιωσιμότητας. Σε κάθε περίπτωση, δεν θα έπρεπε να μεταβούμε σε ένα σύστημα επαχθές για τους οικονομικά αδυνάτους, που θα υποχρέωνε τον φοιτητή να αγοράζει το μέχρι χθες δωρεάν διανεμόμενο

σύγγραμμα. Κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε συνθήκες οξύτητας και σύγκρουσης στο πανεπιστήμιο και δεν θα ήταν ούτε δεοντολογικά αποδεκτό, ούτε συμβατό με την υπάρχουσα συνταγματική τάξη, ούτε ρεαλιστικό και πολιτικά βιώσιμο ως λύση.

Λύση 3: Δωρεάν διανομή συγγραμμάτων στους φτωχότερους φοιτητές και αγορά των συγγραμμάτων από τα ευπορότερα στρώματα φοιτητών (επιλεκτικότητα). Η λύση (που έχει προταθεί μεταξύ άλλων από τον καθηγητή Νίκο Μουζέλη) έχει ισχυρά πλεονεκτήματα, με κυριότερο ότι (εκτός της εξοικονόμησης πόρων) είναι η κοινωνικά δικαιότερη. Είναι η λύση η πλέον συμβατή με τη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα και πρακτική, και συνιστά μια ελκυστική εφαρμογή σύγχρονου μοντέλου κοινωνικού κράτους.

Υπάρχουν όμως και αντεπιχειρήματα. Πρώτον, θα καλλιεργούσε ίσως ένα κλίμα διακρίσεων και στιγματισμού των φοιτητών φτωχότερων στρωμάτων, υποχρεώνοντάς τους σε υποβολή οικογενειακής φορολογικής δήλωσης προκειμένου να επιτύχουν τη δωρεάν παροχή. Ένα από τα μεγάλα πλεονεκτήματα της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης κατά την πρόσφατη ιστορική περίοδο είναι ότι έχει λειτουργήσει, έως ένα βαθμό, ως δεξαμενή σχετικής άμβλυνσης (ή έστω μη περαιτέρω όξυνσης) των κοινωνικοοικονομικών αντιθέσεων, ενισχύοντας την κοινωνική κινητικότητα.⁵ Δεύτερον, θα ήταν ηθικά αμφισβητήσιμη η μερική έστω άρση του δημόσιου χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης για τα μεσαία στρώματα, που κατά κανόνα φέρουν το μεγαλύτερο αναλογικά βάρος φορολόγησης. Η επιλεκτικότητα αυτή θα αποδυνάμωνε την εμπιστοσύνη των μεσαίων στρωμάτων στις λειτουργίες του κοινωνικού κράτους, των οποίων το κόστος επωμίζονται χωρίς να έχουν το δικαίωμα να τις απολαμβάνουν. Τρίτον, η συγκέντρωση και διαχείριση φορολογικών δηλώσεων έχει υπολογίσιμο γραφειοκρατικό κόστος. Τέταρτον, οι φορολογικές δηλώσεις συχνότατα δεν αποδίδουν την αληθινή εικόνα πλούτου και εισοδήματος των φορολογουμένων, ευνοώντας εύπορα στρώματα και επαγγελματίες σε βάρος των μισθωτών. Πέμπτον, η συνεχιζόμενη εξάρτηση του φοιτητή στην ενήλικη ζωή του, 18-22, από τα οικογενειακά εισοδήματα, και η επισημοποίηση αναγνώρισης αυτής της εξάρτησης, αναπαράγει τον νοτιοευρωπαϊκό «οικογενειασμό» (“familialism”) της ελληνικής κοινωνίας. Επομένως, παρά τα προφανή της πλεονεκτήματα, η

---

⁵ Και αυτό χωρίς να παραγνωρίζουμε το επιχείρημα που έχει διατυπωθεί, ότι οι επιδοτήσεις στην ανώτατη εκπαίδευση καταλήγουν να ωφελούν το πλουσιότερο τμήμα του πληθυσμού (Αντωνίνης και Τσακλόγλου, 2000).

«επιλεκτικότητα» δεν είναι απαλλαγμένη αδυναμιών. Ας σημειωθεί ότι το υπάρχον νομικό πλαίσιο (άρθρο 22 του Ν. 2083/1992 «Δωρεάν παροχή διδακτικών βιβλίων και βοηθημάτων») προβλέπει την παροχή στους προπτυχιακούς φοιτητές των ΑΕΙ δωρεάν διδακτικών βιβλίων και άλλων βοηθημάτων υπό την προϋπόθεση ατομικού και οικογενειακού εισοδήματος χαμηλότερου, ανά κατηγορία, από ένα συγκεκριμένο ποσό. Η διάταξη αυτή δεν έχει ενεργοποιηθεί, καθώς όπως είναι γνωστό η δωρεάν διανομή γίνεται σε όλους τους φοιτητές αδιακρίτως εισοδήματος.

Λύση 4: η κάρτα συγγραμμάτων, δηλαδή η διανομή στους φοιτητές κουπονιών συγκεκριμένης αξίας με την οποία θα μπορούν να αγοράσουν το βιβλίο της επιλογής τους από ένα προτεινόμενο κατάλογο συγγραμμάτων. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι όλα τα επιχειρήματα περί αφειδούς δωρεάν παροχής ισχύουν και για ένα κρατικά χρηματοδοτούμενο σύστημα κάρτας συγγραμμάτων, εφόσον ο φορολογούμενος θα συνεχίζει να χρηματοδοτεί αδιακρίτως την αγορά ολοκαίνουριων πανεπιστημιακών βιβλίων των φοιτητών, ανεξαρτήτως εισοδήματος. Μάλιστα, ένα σύστημα κάρτας συγγραμμάτων παρουσιάζει επιπλέον αδυναμίες. Καταρχήν, δεν παρέχει καμία διαβεβαίωση ότι οι (λίγοι) καθηγητές που προωθούν δικά τους συγγράμματα ποιοτικά κατώτερα από άλλα ομοειδή δεν θα συνέχιζαν να το κάνουν και μέσα από έναν κατάλογο συγγραμμάτων, θεωρώντας ότι οι φοιτητές θα επέλεγαν να αγοράσουν το σύγγραμμα του καθηγητή τους υπό την βάσιμη προσδοκία ακριβέστερης ανταπόκρισης στις εξεταστικές προθέσεις του καθηγητή.

Κατά δεύτερον, είναι αυθαίρετο και δημαγωγικό να θεωρούμε αυτοδικαίως τον φοιτητή (ιδίως στα πρώτα έτη) ως κατάλληλο να επιλέξει το καλύτερο σύγγραμμα. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό μπορεί να ισχύει, αλλά στις περισσότερες θα έτεινε να επικρατήσει εκείνο το σύγγραμμα που συγκεντρώνει τη φήμη του ευκολότερου/ συντομότερου, σε απαραίτητο συνδυασμό με τη φήμη ότι αποτελεί εκείνο από το οποίο «πέφτουν τα περισσότερα θέματα στις εξετάσεις». Με επιστημονικότερη ορολογία, υπάρχει, ως επί το πλείστον, ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων, που καθιστά τους πρώτους καταλληλότερους σε σύγκριση με τους δεύτερους για την επιλογή/ ιεράρχηση των προτεινόμενων συγγραμμάτων κατά σειρά ποιότητας, πληρότητας και καταλληλότητας. Αν όμως οι διδάσκοντες είναι οι πλέον κατάλληλοι για να αξιολογήσουν συγκριτικά τα εναλλακτικά συγγράμματα (όπως

θεωρούμε ότι είναι) τότε η θεσμοθέτηση κάρτας συγγραμμάτων δεν προσφέρει καμία επιπλέον ωφέλεια σε σχέση με το status quo.

Για όλους αυτούς τους λόγους, θεωρούμε ότι η πρόταση αντικατάστασης του υπάρχοντος συστήματος «δωρεάν διανομής του ενός –κατά βάση—συγγράμματος» με τη λεγόμενη «κάρτα συγγραμμάτων», χωρίς να εγγυάται την παραμικρή δημοσιονομική εξοικονόμηση, δημιουργεί νέου είδους προβλήματα, πιθανόν χειρότερα από όσα επιχειρεί να εξαλείψει.

2.2. Πιθανή προτεινόμενη λύση και στόχοι της μεταρρύθμισης

Βλέπουμε επομένως ότι, ενώ το ισχύον καθεστώς σαφώς πάσχει, καμία από τις παραπάνω εναλλακτικές λύσεις δεν προσφέρει θεαματικά πλεονεκτήματα που δεν αντισταθμίζονται από αντίστοιχα μειονεκτήματα. Σε αντικατάσταση του σημερινού συστήματος, η ιδανική λύση θα ήταν η ίδρυση και υποστήριξη μεγάλων πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών με πολλά βιβλία, δίκτυα υπολογιστών και ειδικευμένο προσωπικό, οι οποίες θα μπορούσαν να εξυπηρετούν τους φοιτητές με τον τρόπο που γίνεται σήμερα σε μεγάλα πανεπιστήμια του εξωτερικού.

Για προφανείς λόγους, που έχουν να κάνουν με την ανεπάρκεια των υπάρχουσών υποδομών σε συνδυασμό με την πάγια υποχρηματοδότηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης, η λύση αυτή είναι ανέφικτη τόσο σήμερα όσο και στο άμεσο μέλλον. Σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα όμως δεν είναι καθόλου αδύνατη, αν λάβει κανείς υπόψη τις αυξανόμενες δυνατότητες υποκατάστασης συγγραμμάτων από (κατά τεκμήριο φθηνότερο κατά κεφαλήν) ηλεκτρονικά προσβάσιμο εκπαιδευτικό και βιβλιογραφικό υλικό, τις δυνατότητες αξιοποίησης από τα δημόσια πανεπιστήμια των υπάρχοντων πόρων και προσέλκυσης συμπληρωματικών, π.χ. μέσω χορηγιών, σε συνδυασμό με μια πιο γενναιόδωρη και αποτελεσματικότερη κατανομή της σφιχτής κρατικής χρηματοδότησης. Στο Παράρτημα παραθέτουμε ένα παράδειγμα βέλτιστης πρακτικής προγράμματος πολλαπλής βιβλιογραφίας, που εφαρμόστηκε πιλοτικά επιτυχώς στο ΕΜΠ (βλ. Παράρτημα, σελ. 30 και εξής).

Λύση 5: Δανεισμός μεταχειρισμένων συγγραμμάτων ανά φοιτητή σε συνδυασμό με συμπληρωματική βιβλιογραφία. Δανεισμός ενός συγγράμματος ανά μάθημα από τις βιβλιοθήκες κάθε πανεπιστημίου προς τους δικαιούχους φοιτητές για το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την έναρξη των παραδόσεων μέχρι και τη λήξη των εξετάσεων κάθε μαθήματος, περιλαμβανόμενων και των εξετάσεων της δεύτερης περιόδου (Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου). Ο φοιτητής που δεν προβιβάζεται σε κάποιο μάθημα, μπορεί να δανεισθεί πάλι το σύγγραμμα του μαθήματος μόνο για μία ακόμα φορά και για το χρονικό διάστημα ενός ακαδημαϊκού έτους.

Η λύση αυτή θα αποτελούσε βελτίωση μόνο εφαρμοζόμενη σε συνδυασμό με άλλες συμπληρωματικές επιλογές πρόσβασης στην ύλη κάθε μαθήματος (βλ. παρακάτω τμήμα 2.3 της πρότασης). Η λύση αυτή θα μπορούσε να αντικαταστήσει τη δωρεάν διανομή καινούριων πανεπιστημιακών συγγραμμάτων όπως γίνεται σήμερα (διανομή των συγγραμμάτων από εκδοτικούς οίκους οι οποίοι συνάπτουν σχετικές οικονομικές συμφωνίες με το κράτος).

Το κυριότερο πλεονέκτημα της προτεινόμενης αυτής λύσης είναι βέβαια το πλεονέκτημα της εξοικονόμησης πόρων, για να διατεθούν στον εκσυγχρονισμό των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών. Δεν είναι όμως το μοναδικό πλεονέκτημά της. Ο δανεισμός μεταχειρισμένων συγγραμμάτων από τους φοιτητές θα αποκαταστήσει μια αίσθηση σεβασμού στη δημόσια περιουσία, από τη χρήση της οποίας άλλωστε ωφελούνται όσοι δεν έχουν τα οικονομικά μέσα να καταφύγουν σε εναλλακτικές ιδιωτικές λύσεις (αγορά συγγραμμάτων στο εμπόριο).

Επίσης ο δανεισμός θα αποκαταστήσει το σεβασμό στην αξία του βιβλίου που θα χρησιμοποιεί ο φοιτητής για τις σπουδές του, αλλά και το σεβασμό στην αξία των βιβλίων γενικά. Θα ενδυναμώσει την αίσθηση της ατομικής ευθύνης του φοιτητή απέναντι στο κοινό κτήμα της πανεπιστημιακής κοινότητας. Παράλληλα, θα εγκαθιδρύσει μια τακτική και στενότερη σχέση του φοιτητή με τη βιβλιοθήκη. Ένα σύστημα δανεισμού μεταχειρισμένων συγγραμμάτων από τη βιβλιοθήκη—χωρίς να εισάγει περιττές και ανεπιθύμητες ταξικές/οικονομικές διακρίσεις— θα έχει ωστόσο συνέπειες προοδευτικής εισοδηματικής αναδιανομής. Στην πράξη, δηλαδή, οι φτωχότεροι φοιτητές θα χρησιμοποιούν τα δωρεάν προσβάσιμα (αλλά επαρκή σε ποσότητα) μεταχειρισμένα συγγράμματα αποθέματος της βιβλιοθήκης, ενώ οι πλουσιότεροι θα τείνουν να τα αγοράζουν καινούρια, αυξάνοντας το διαθέσιμο απόθεμα της βιβλιοθήκης.

Το νέο σύστημα πρέπει να καταργήσει την πλάνη της μονοπωλιακής αυθεντίας που απορρέει από το μοναδικό σύγγραμμα, και να καταδείξει (μέσω της πολλαπλής βιβλιογραφίας) τον εσωτερικό διάλογο και πλουραλισμό οι οποίοι είναι εγγενείς στην επιστημονική γνώση.

Καθώς τα συγγράμματα θα αγοράζονται μόνο μια φορά από το πανεπιστήμιο (ανανεούμενα κατά αραιά διαστήματα) το κέρδος του εκδότη περιορίζεται. Άρα οι εκδότες για να εκδώσουν κάποιο σύγγραμμα θα έχουν σημαντικό κίνητρο να εξασφαλίσουν την ποιότητά του, να το δώσουν και σε άλλους ειδικούς στο αντικείμενο για να αξιολογηθεί και να κριθεί αν και κατά πόσο έχει πιθανότητες να χρησιμοποιηθεί και από άλλους

διδάσκοντες σε άλλα πανεπιστήμια ή από το ευρύτερο κοινό. Αυτό θα αναβαθμίσει την ποιότητα των επιστημονικών βιβλίων που εκδίδονται.⁶

Το νέο σύστημα δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε έναν αντίθετο δογματισμό, του υποχρεωτικά πολλαπλού συγγράμματος. Κατά κανόνα στα προπτυχιακά μαθήματα (ιδίως σε αντικείμενα που προσεγγίζουν τις θετικές επιστήμες) επαρκεί ένα (πλήρες, καλογραμμένο, δοκιμασμένο και συνήθως διεθνώς καταξιωμένο) βασικό σύγγραμμα, σε συνδυασμό με επικουρική συμπληρωματική βιβλιογραφία ή σημειώσεις του διδάσκοντος – που μπορούν να παρέχονται στον ιστοχώρο του μαθήματος.

Το νέο σύστημα πρέπει να είναι ρεαλιστικό, να λαμβάνει υπόψη του τις αντικειμενικές δυνατότητες και περιορισμούς υποδομής. Για παράδειγμα, πόσες πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες έχουν τους πόρους, δηλαδή υποδομή, χώρους και προσωπικό για να σηκώσουν το βάρος της λειτουργίας ως δανειστικές βιβλιοθήκες για το σύνολο της διδασκόμενης ύλης σε όλο το εύρος της πανεπιστημιακής κοινότητας ενός ιδρύματος; Πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά οι αντικειμενικές δυνατότητες κάθε πανεπιστημιακού ιδρύματος και τμήματος, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος μιας συστημικής αποτυχίας διαχειριστικού/οργανωσιακού χαρακτήρα, η οποία θα δυσφημούσε τον προοδευτικό χαρακτήρα της μεταρρύθμισης.

Η λύση αυτή δεν στερείται αδυναμιών, κυρίως πρακτικού χαρακτήρα (βλ. κριτική από τον Γεωργιάτσο, 2006). Υπάρχει ένα κόστος μετάβασης που έχει να κάνει όχι μόνο με τις νέες υποδομές (γραφειοκρατικό κόστος υπαλλήλων που θα λειτουργούν το δανειστικό σύστημα, αύξηση χώρων αποθήκευσης των συγγραμμάτων) αλλά και με την έλλειψη προϋπάρχουσας «κουλτούρας» δανεισμού. Θα έπρεπε προσεκτικά να μελετηθούν τα προσδοκώμενα οικονομικά οφέλη σε σχέση με το κόστος διαχείρισης –δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι τα πρώτα υπερτερούν. Επίσης, υπάρχει ο κίνδυνος τα δανειζόμενα συγγράμματα να κατέληγαν στα χέρια των φοιτητών βαριά φθαρμένα ή ημικατεστραμένα. Η υποχρέωση επιστροφής των συγγραμμάτων θα εμπόδιζε τους φοιτητές να σημειώνουν πάνω σε αυτά, κάτι που αποτελεί μέρος μιας ζωντανής κριτικής ανάγνωσης και μαθησιακής διαδικασίας. Και τέλος, πιθανόν να προέκυπταν προβλήματα με φοιτητές που θα αρνούσαν να επιστρέψουν δανεισμένα συγγράμματα ή να αποζημιώσουν για το κόστος απώλειας ή καταστροφής τους.

---

⁶ Οφείλουμε την παρατήρηση αυτή στον Αποστόλη Δημητρόπουλο.

2.3. Προς ένα νέο σύστημα: συμπληρωματικές (όχι εναλλακτικές) λύσεις

Αν η τελευταία λύση, μετά από ενδελεχή ανάλυση και στάθμιση των συνεπειών της, προέκυπτε ότι υπερτερεί, θα μπορούσε να εφαρμοστεί ως εξής. Σε αντικατάσταση της υφιστάμενης πολιτικής για τη διανομή ενός και μοναδικού συγγράμματος, προτείνονται τα παρακάτω συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία θα είναι αποτελεσματικά εφόσον εφαρμοσθούν σωρευτικά:

- 1) Αγορά από τα τμήματα και τις σχολές μεγάλου αριθμού αντιτύπων κάθε συγγράμματος που χρησιμοποιείται σε κάθε προπτυχιακό μάθημα και δανεισμός ενός αντιτύπου ανά σύγγραμμα στους δικαιούχους φοιτητές, με την έναρξη της ακαδημαϊκής χρονιάς. Οι φοιτητές επιλέγουν να δανειστούν ένα αντίτυπο από τα συγγράμματα τα οποία προτείνει ο διδάσκων – υπεύθυνος του μαθήματος. Σε κάθε περίπτωση, ο διδάσκων είναι υποχρεωμένος να προτείνει από ένα έως τρία συγγράμματα και επιπλέον συμπληρωματική βιβλιογραφία σε κάθε μάθημα.
- 2) Ο αριθμός των αντιτύπων του προτεινόμενου συγγράμματος (ή των προτεινόμενων ενός έως τριών συγγραμμάτων), που θα αγοραστούν με έξοδα του ΥΠΕΠΘ και θα φυλάσσονται στη βιβλιοθήκη του αρμόδιου τμήματος ή της σχολής, είναι ίσος ή λίγο μεγαλύτερος (κατά 10%, για την περίπτωση φθορών και για την περίπτωση καθυστερήσεων στην επιστροφή των συγγραμμάτων) από τον αριθμό των φοιτητών που είναι εγγεγραμμένοι σε κάθε έτος (μεγαλύτερη ποσότητα αντιτύπων για τα συγγράμματα των υποχρεωτικών μαθημάτων, μικρότερη ποσότητα για τα μαθήματα επιλογής).
- 3) Εναλλακτικά, το υπάρχον καθεστώς της δωρεάν διανομής ενός καινούριου συγγράμματος ανά φοιτητή εξακολουθεί να ισχύει στα μαθήματα κορμού, ή έναν επιλεγμένο κατάλογο μαθημάτων/ συγγραμμάτων με απόφαση του κάθε Τμήματος/ Τομέα. Ως προς τα υπόλοιπα μαθήματα (κυρίως μαθήματα επιλογής) ισχύει η μαζική προμήθεια εκ μέρους των Σχολών επαρκούς αριθμού αντιτύπων των σημαντικότερων συγγραμμάτων, με σκοπό τον δανεισμό τους στους φοιτητές για ορισμένο χρονικό διάστημα (π.χ. ένα εξάμηνο).

- 4) Οι φοιτητές υποχρεούνται να επιστρέψουν το σύγγραμμα μόλις περάσουν («προβιβαστούν») το μάθημα στο οποίο αφορά το σύγγραμμα που δανείστηκαν. Όσοι δεν επιστρέφουν τα συγγράμματα δεν κατοχυρώνουν τη βαθμολογία τους στο σχετικό μάθημα ούτε μπορούν να πάρουν πτυχίο. Οι φοιτητές δεν πληρώνουν τίποτε, παρά μόνο το κόστος του βιβλίου αν το χάσουν, το φθείρουν σε μεγάλο βαθμό ή αρνηθούν να το επιστρέψουν.
- 5) Προβλέπεται η δυνατότητα οι φοιτητές να μπορούν να αγοράσουν το σύγγραμμα που δανείστηκαν μεταχειρισμένο. Το μεταχειρισμένο σύγγραμμα θα πωλείται από τη βιβλιοθήκη κάθε τμήματος ή σχολής, ενώ τη διαχείριση και τα έσοδα από τις πωλήσεις θα έχει ο «Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας» κάθε πανεπιστημίου. Σκοπός των προτάσεων είναι οι όποιοι εξοικονομούμενοι πόροι να διατεθούν αποκλειστικά για την επέκταση των συλλογών των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών.
- 6) Κατασκευή ιστοσελίδων για κάθε προπτυχιακό μάθημα με εύκολη πλοήγηση στην ιστοσελίδα και ανάρτηση (“uploading”) του μεγαλύτερου μέρους της εξεταστέας ύλης, με εξαίρεση εκείνα τα μέρη της ύλης για τα οποία δεν υπάρχει σχετική συμφωνία ανάμεσα στον εκδοτικό οίκο που εξέδωσε το σύγγραμμα και το πανεπιστήμιο στο οποίο διδάσκεται το σύγγραμμα (βλ. αμέσως παρακάτω, σημείο 7).
- 7) Σε περίπτωση που ζητείται από κάποιον διδάσκοντα η ανάρτηση μέρους ή όλου του περιεχομένου ενός συγγράμματος σε ιστοσελίδα μαθήματος, τότε το πανεπιστήμιο στο οποίο διδάσκεται το μάθημα καταβάλλει άπαξ δικαιώματα στον εκδοτικό οίκο που έχει εκδώσει το σύγγραμμα. Το ίδιο ισχύει για τη φωτοτυπική αναπαραγωγή μέρους ή όλου του περιεχομένου ενός συγγράμματος σε φωτοτυπικά μηχανήματα του ιδρύματος για τις ανάγκες συγκεκριμένου μαθήματος. Η φωτοτυπική αναπαραγωγή μπορεί να αφορά περιορισμένο αριθμό αντιτύπων.
- 8) Αγορά από το ΥΠΕΠΘ όλων των συγγραμμάτων που διδάσκονται σε όλα τα ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας σε ένα έως τρία αντίτυπα και διάθεσή τους σε όλες τις δημόσιες βιβλιοθήκες όλων των πόλεων της χώρας, περιλαμβανόμενων των ανοικτών στο κοινό κρατικών και δημοτικών βιβλιοθηκών. Για τα «μαζικά» μαθήματα, προβλέπεται μεγαλύτερος αριθμός αντιτύπων - έως δέκα αντίτυπα - ανά

βιβλιοθήκη. Οι φοιτητές που διαμένουν σε πόλεις διαφορετικές από εκείνες στις οποίες είναι εγκατεστημένη η σχολή τους θα έχουν δικαίωμα δανεισμού των βιβλίων αυτών για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από το προβλεπόμενο για τους υπόλοιπους πολίτες.

- 9) Τέλος, κυκλοφορία των συγγραμμάτων στο εμπόριο, όπως γίνεται και σήμερα, αλλά με την εξής διαφορά: διατίμηση (ανώτερη δυνατή τιμή λιανικής) του συγγράμματος και παροχή δυνατότητας στα βιβλιοπωλεία για ανταγωνιστικές εκπτώσεις σε όσους έχουν φοιτητική ταυτότητα. Δηλαδή δεν θα ισχύει η ενιαία τιμή βιβλίου για τα διδασκόμενα συγγράμματα, αλλά μια άλλη, χαμηλή τιμή, που θα κινείται ελεύθερα προς τα κάτω.
- 10) Ενίσχυση της δημιουργίας πανεπιστημιακών εκδοτικών οίκων, που σταδιακά να αναλάβουν την έκδοση, σε τιμές κόστους, των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων.

2.4. Πλεονεκτήματα του προτεινόμενου συστήματος

- Έχει το χαμηλότερο δημοσιονομικό κόστος από όλες τις προτεινόμενες εναλλακτικές, εφόσον καταργεί την ετήσια αγορά από το κράτος του τεράστιου συνόλου των διανεμόμενων πανεπιστημιακών συγγραμμάτων.
- Διατηρεί τον δωρεάν χαρακτήρα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στο ζήτημα των συγγραμμάτων.
- Επιτρέπει (και καθιστά εφικτή από πλευράς κόστους) την εγκατάλειψη του ενός και μοναδικού συγγράμματος, όπου αυτό κρίνεται σκόπιμο.
- Αποδυναμώνει τα κίνητρα που έχουν ορισμένοι διδάσκοντες να προωθούν το δικό τους σύγγραμμα έναντι άλλων καλύτερων εναλλακτικών (όπως μεταφράσεις διεθνών συγγραμμάτων), εφόσον ο όγκος των αγοραζόμενων από το κράτος συγγραμμάτων μειώνεται.
- Αποδυναμώνει το κύκλωμα εμπορίας πανεπιστημιακών συγγραμμάτων.
- Είναι συμβατό με τις υπάρχουσες διοικητικές/οργανωτικές και υλικοτεχνικές υποδομές, άρα έχει σχετικά χαμηλό κόστος εφαρμογής της μεταρρύθμισης και μετάβασης στο νέο καθεστώς.
- Έχει χαμηλές πιθανότητες, σε σχέση με εναλλακτικές προτάσεις (όπως π.χ. το σύστημα της «κάρτας συγγραμμάτων»), να οδηγήσει σε καταστρατηγήσεις, φαλκιδεύσεις και αποτυχίες εφαρμογής που θα δυσφημούσαν τη μεταρρύθμιση και θα δημιουργούσαν κίνδυνο μελλοντικής ανατροπής της.
- Ωθει τον φοιτητή να εδραιώσει τη δική του σχέση με τα επιστημονικά βιβλία μέσω των πανεπιστημιακών και δημόσιων βιβλιοθηκών.
- Επιτρέπει στο φοιτητή (αντί της απόκτησης και αποστήθισης ενός και μοναδικού συγγράμματος) να έχει ένα φάσμα επιλογών: επιπλέον βιβλιογραφία, δανεισμός συγγράμματος, χρήση της ιστοσελίδας του μαθήματος, χρήση των διαθέσιμων συγγραμμάτων μέσα στις εμπλουτισμένες πλέον βιβλιοθήκες.

- Εξοικονομεί ετησίως σημαντικούς πόρους που πρέπει να διατίθενται για την ενίσχυση και επέκταση των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, συμπεριλαμβανομένης της παράτασης του ωραρίου λειτουργίας τους, μέχρι αργά το απόγευμα και τουλάχιστον το Σάββατο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΜΙΑ ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Πιλοτικό πρόγραμμα πολλαπλής βιβλιογραφίας και ανάπτυξης ηλεκτρονικού υλικού για προπτυχιακά μαθήματα στο ΕΜΠ

(Πηγή: Παπάζογλου, 2006β)

I. Σύστημα πολλαπλής βιβλιογραφίας

Για κάθε διδασκόμενο μάθημα προτάθηκαν από τον διδάσκοντα 5-10 βιβλία (ανάλογα με το μέγεθος και το επίπεδο του μαθήματος), θεωρούμενα ως βασικά και απαραίτητα για τη μελέτη των σπουδαστών. Για τον σκοπό αυτό μοιράστηκε σε όλους τους διδάσκοντες ειδικό έντυπο για να συμπληρώσουν τα βασικά βιβλία που προτείνουν για το μάθημά τους με σειρά προτεραιότητας, ενώ στο ίδιο έντυπο μπορούσαν να προτείνουν και άλλα πρόσθετα σχετικά με το μάθημά τους βιβλία για να τα προμηθευτεί η Βιβλιοθήκη. Το αρμόδιο ακαδημαϊκό όργανο, ο Τομέας που προσφέρει το αντίστοιχο μάθημα, ακολούθως κατάρτισε κατάλογο των πέντε καταλληλότερων συγγραμμάτων, με σειρά προτεραιότητας, για τη βιβλιογραφική στήριξη του συγκεκριμένου μαθήματος. Σε περίπτωση που απαιτήθηκαν περισσότερα αντίτυπα συγγραμμάτων που αφορούσαν είτε περισσότερα του ενός μαθήματα είτε περισσότερους διδάσκοντες, αυτά προτάθηκαν από κοινού από τους διδάσκοντες, οι οποίοι ταυτόχρονα πρότειναν και αριθμό αντιτύπων.

Επίσης, μετά από την έγκριση των προταθέντων από τους διδάσκοντες πρόσθετων βιβλίων, καταρτίστηκε κατάλογος βιβλίων για να αγοραστούν από τη Βιβλιοθήκη. Οι κατάλογοι αυτοί εγκρίθηκαν επίσης από τους αντίστοιχους Τομείς. Τον απαραίτητο συντονισμό και την εποπτεία εξασφάλισε μία ολιγομελής επιτροπή σε κάθε Τμήμα (ή η αντίστοιχη Επιτροπή Προπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος). Για τα βιβλία πολλαπλής βιβλιογραφίας δημιουργήθηκαν ειδικοί χώροι στους οποίους τοποθετήθηκαν, στα δύο παραρτήματα της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Ε.Μ.Π. (Πατησίων και Ζωγράφου). Ταυτόχρονα, ρυθμίστηκαν και θέματα σχετικά με την οργάνωση της όλης διαδικασίας στα πλαίσια της λειτουργίας της Βιβλιοθήκης. Για παράδειγμα, τα βιβλία της πολλαπλής βιβλιογραφίας μπορούν να δανειστούν μόνο για μία ημέρα ή για το Σαββατοκύριακο, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα βιβλία που μπορούν να δανειστούν για δύο εβδομάδες.

Με βάση τις προτάσεις των Τομέων, η Συγκλητική Επιτροπή Βιβλιοθήκης προώθησε την πιλοτική εφαρμογή του συστήματος πολλαπλής βιβλιογραφίας, με βάση καθαρά Ακαδημαϊκά κριτήρια. Ακολούθως, η Κεντρική Βιβλιοθήκη προέβη στην προμήθεια των βιβλίων πολλαπλής βιβλιογραφίας σύμφωνα με την ισχύουσα διαδικασία προμηθειών. Η καταλογογράφηση και ταξινόμηση των βιβλίων έγινε στο μηχανογραφικό σύστημα της Βιβλιοθήκης. Επιπλέον, έγινε ταξινόμηση των βιβλίων κατά Τμήμα, εξάμηνο σπουδών και κωδικό μαθήματος (αντίστοιχο με εκείνον που δίνεται από τη Γραμματεία κάθε Τμήματος).

Υπάρχει εύκολη πρόσβαση στα βιβλία και παρέχεται η δυνατότητα φωτοτύπησης χωρίων από κάθε βιβλίο (ποτέ ολόκληρο, δεδομένης της νομοθεσίας περί πνευματικών δικαιωμάτων). Η εξυπηρέτηση διευκολύνεται από υπάλληλο υπεύθυνο για την επιτήρηση των επισκεπτών και τη διευθέτηση των βιβλίων. Η βιβλιογραφία για κάθε μάθημα είναι έτσι εύκολα αναγνωρίσιμη από τους σπουδαστές, ενώ ταυτόχρονα είναι προσβάσιμη σε αυτούς. Οι παραγγελίες των βιβλίων πολλαπλής βιβλιογραφίας αρχικά αφορούσαν μόνο τα προπτυχιακά μαθήματα, σε αριθμό αντιτύπων σύμφωνα με τις αποφάσεις των Τομέων. Στη συνέχεια, η Συγκλητική Επιτροπή Βιβλιοθήκης αποφάσισε όπως ο θεσμός της πολλαπλής βιβλιογραφίας επεκταθεί και στα μαθήματα των Διατμηματικών Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) τα οποία λειτουργούν στο Ίδρυμα.

Συνολικά έγινε προμήθεια 7.595 τίτλων βιβλίων πολλαπλής βιβλιογραφίας, σε αριθμό αντιτύπων που κυμάνθηκε από 3 έως 10, ανάλογα με το πλήθος των εγγεγραμμένων φοιτητών σε κάθε μάθημα. Η επεξεργασία και η καταγραφή του αγορασθέντος υλικού στο συλλογικό κατάλογο της Βιβλιοθήκης έγινε με ιδιαίτερη αναφορά στο μάθημα που εξυπηρετεί ο κάθε τίτλος βιβλίου. Έτσι, για τον τελικό χρήστη (φοιτητή ή μέλος ΔΕΠ) υπάρχει πλήρης ενημέρωση για το ποιος τίτλος βιβλίου αντιστοιχεί σε ποιο μάθημα.

Επίσης, δημιουργήθηκε ιδιαίτερη διασύνδεση (link) στην κεντρική ιστοσελίδα της Βιβλιοθήκης, όπου οι χρήστες μπορούν να δουν αλφαβητικά σε ποια μαθήματα αντιστοιχούν ποιοι τίτλοι πολλαπλής βιβλιογραφίας. Με απλή επιλογή πάνω στον τίτλο του βιβλίου μπορεί κανείς να συνδεθεί αυτόματα με την αντίστοιχη εγγραφή στον κατάλογο του μηχανογραφικού συστήματος για πλήρη βιβλιογραφική ενημέρωση.

- Συνολικά έγινε προμήθεια 7.595 τίτλων βιβλίων πολλαπλής βιβλιογραφίας για τα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα που προσφέρονται στο Ε.Μ.Π.
- Αν και έγινε προμήθεια βιβλίων πολλαπλής βιβλιογραφίας για όλα σχεδόν τα μαθήματα που διδάσκονται στο Ε.Μ.Π, μόνο σε ένα μικρό ποσοστό από αυτά (της τάξης του 10%) έγινε πραγματική χρήση του θεσμού με την ενθάρρυνση των διδασκόντων των μαθημάτων αυτών.
- Από τον συνολικό αριθμό δανεισθέντων βιβλίων, ένα ποσοστό 39% αφορά βιβλία από τη συλλογή της πολλαπλής βιβλιογραφίας. Το ποσοστό αυτό είναι το ίδιο τόσο για τους προπτυχιακούς όσο και για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ίδρυματος.

Ο θεσμός της πολλαπλής βιβλιογραφίας, που ήδη εφαρμόζεται στο Ε.Μ.Π. από το 1997, έχει λειτουργήσει με τρόπο που ξεπέρασε τις αρχικές προσδοκίες. Η συλλογή αυτή έχει αποτελέσει κύριο πόλο έλξης νέων φοιτητών στη Βιβλιοθήκη και η ευρεία χρήση των συγγραμμάτων της συλλογής αυτής προκύπτει από την εξαγωγή στατιστικών δεδομένων από τη λειτουργία του δανεισμού.

Για να επιτευχθεί ο στόχος του εμπλουτισμού της συλλογής πολλαπλής βιβλιογραφίας, πρέπει να υπάρχουν δύο κύριες συνιστώσες. Η πρώτη είναι η κατεύθυνση του διδακτικού προσωπικού σε μεθόδους διδασκαλίας που να ευνοούν τη χρήση εκτεταμένης βιβλιογραφίας και η δεύτερη είναι η ικανότητα της Βιβλιοθήκης να κατευθύνει πόρους στην απόκτηση ή στην παροχή πρόσβασης σε υλικό που να καλύπτει τις απαιτήσεις αυτών των μεθόδων διδασκαλίας.

II. Δημιουργία ιστοχώρου για τα προπτυχιακά μαθήματα

Αναπτύχθηκε ηλεκτρονικό υλικό για εννέα (9) προπτυχιακά μαθήματα που διδάσκονται στο Ε.Μ.Π., μετά από σύνταξη προδιαγραφών και προκήρυξη, με βάση αυτών, εσωτερικού διαγωνισμού μεταξύ των μελών ΔΕΠ ανά Τμήμα του ΕΜΠ με ποιοτικά κριτήρια. Το ηλεκτρονικό υλικό στηρίχθηκε σε ειδικό λογισμικό που αναπτύχθηκε στο Ίδρυμα, έτσι ώστε να είναι πολύ εύκολη η εισαγωγή στοιχείων του μαθήματος ακόμα και από μέλη ΔΕΠ που δεν είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένα με τις νεότερες τεχνολογίες. Ουσιαστικά, δηλαδή, δημιουργήθηκε ένας ιστοχώρος για κάθε μάθημα, στον οποίο έχουν πρόσβαση όλοι οι εγγεγραμμένοι στο μάθημα αυτό φοιτητές. Ο ιστοχώρος αυτός περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων:

1. Περιγραφή του μαθήματος
2. Διάφορες ανακοινώσεις των διδασκόντων
3. Εκφωνήσεις ασκήσεων
4. Σημειώσεις ανά κεφάλαιο (π.χ. τις διαφάνειες που χρησιμοποιεί ο διδάσκων κατά τη διάρκεια της παράδοσης)
5. Βιβλιογραφία του μαθήματος (προτεινόμενα βιβλία από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία)
6. Ολόκληρο το κείμενο επιστημονικών άρθρων που είναι διαθέσιμα μέσω της Κοινοπραξίας Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
7. Επιλεγμένους ιστοχώρους, από όπου οι φοιτητές μπορούν να αντλήσουν χρήσιμες πληροφορίες

Ταυτόχρονα έχουν ξεκινήσει προσπάθειες, ώστε να δημιουργήσει ο κάθε Τομέας ένα ηλεκτρονικό σύστημα συνεργασίας μέσω διαμοιρασμού της «καταγεγραμμένης γνώσης» (σημειώσεις, διαφάνειες, ασκήσεις κλπ), έτσι ώστε μετά με εύκολο τρόπο να είναι τα στοιχεία αυτά διαθέσιμα και οργανωμένα για τους φοιτητές (“groupware”). Η προσπάθεια είναι πιλοτική, έτσι ώστε να είναι ελεγχόμενο το περιβάλλον και να μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές πριν γενικευτεί η χρήση του ηλεκτρονικού αυτού συστήματος συνεργασίας μελλοντικά.

Πηγή: Παπάζογλου, 2006β.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αντωνίνης Μ., Τσακλόγλου Π. (2000), «Οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις της δημόσιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα», *Μελέτες Οικονομικής Πολιτικής* τεύχος 5, σ. 149-179

Γεωργιάτσος, Ι. (2006), «Πανεπιστημιακά συγγράμματα: Δωρεάν ή βιβλιοθήκες;», *Ελευθεροτυπία*, 22.3.2006.

Μονάδα Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (2005), *Στατιστικά στοιχεία ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών 2004*, ΜΟΠΑΒ: Ιωάννινα (www.mopab.gr)

Παπάζογλου, Β.Ι. (2006α), «Οι προοπτικές της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης κατά τη δεκαετία 2000-2009», mimeo.

Παπάζογλου, Β.Ι. (2006β), «Πολλαπλή Βιβλιογραφία – Ηλεκτρονικό Υλικό», memo, Επιτροπή Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2005), *Προϋπολογισμός για το έτος 2006*, Υπ. Οικονομίας και Οικονομικών: Αθήνα